بەیادی مامۆستا
عەلائەدین سەجادی-یەوە
(١٩٠٧ - ١٩٨٤)

کشانی ئەستێرەیەک و هەندێ بیرەوەری تایبەتیم

ئازاد عەبدولواحید

هەرچەندە کە عومری (خضر) و جامی جەمت بوو
چونکە ئەمەلت زۆرە چ عومرێکی کەمت بوو
«نالی»

لەبەر ئەوەی نەوەی پێش ئێمە بە هیچ کلۆجێک سەرگەرمی و سەربزێوی و یاخی بوونی ئێمەیان پێ قوت نەدەدرا، پێیان وابوو ئەگەر ئێمە هاتینە پێش و وەک نووسەر دەرکەوتین، ئەوە بەرە لەژێر پێی ئەوان دەردەهێنین و ئەوان بچووک دەبنەوە، بۆیە ئەوان بە مەزەندەی خۆیان ئێمەیان بە مەترسی بۆ سەر ناوبانگ و پێگەی کۆمەڵایەتی خۆیان دەزانی، چونکە ئەو پێگە و پایەیان لە ڕێگەی ئەدەبەوە بەدەست هێنابوو، واتە ئەدەبیان بە جۆرێک لە وەجاهەت و پیاوماقوولی دەزانی، بۆیە ئێمە لە ڕەد فیعلی ئەو بۆچوونە سەقەت و ئیفلیجە روومان دەکردە نەوەی پێشەنگ و زیاتر تێکەڵاوی و تەماسمان لەگەڵ ئەوان دەگرت، زیاتریش دڵگەورەیی و میهرەبانی لەلای ئەوان بەدی دەکرا. من لەلای خۆمەوە ئەسەفم زۆر بوو لەوەی ئەوان نەوەی پێش ئێمە بن، ئەوانە ڕابەر و مامۆستا و قوتابخانەی ئێمە بن، لە کاتێکدا هەر خۆشیان شتێکی ئەوتۆیان نەکردبوو جێی سەرنج و شایانی باسکردن بێ، بۆیە لە هەولێر ئەوەندەی (مەم) و (پیربال مەحموود) و (جەوددەت ئەحمەد ناجی) و (کەریم شارەزا)، لە کۆیەش خاڵە (تایەر ئەحمەد حەوێزی) و (عوسمان عەونی) و (ڕۆستەم حەوێزی) و (مەجید ئاسنگەر) گوێیان لێدەگرتین و هانیان دەداین، (مەحموود زامدار)ی لێ دەرکەی کە حەساسیەتی لەگەڵ گەنجان نەبوو، نەوەی پێش خۆمان ئەوەندە بایەخیان پێ نەدەداین. نایشارمەوە هەمیشە بەغیلیم بە نەوەی پێش خۆمان دەبرد، کە وەچەی پێش ئەوان ئەو داهێنەر و پێشەنگ و مامۆستا عالی جەنابانە بوون، داخەکەم وەچەی پێش ئێمە لەناو خۆپەرستیدا نوقم ببوون و چاویان بە ئێمە هەڵنەدەهات، بۆ خۆیان هیچ پرۆژەیەکی ڕۆشنبیریی بەرچاو و داهێنەرانەیان پێ نەبوو، ئەوەندەی ئایدیۆلۆژیا و سیاسەت دەستی نابووە بین و ئەوکی پرۆژەی مەعریفی و ڕۆشنبیرییانەوە، باشتر وایە بڵێم ئەوان ئەدەبیان کردبووە ئەسپی عارەبانەی ئایدیۆلۆژیا و سیاسەت و وەک هۆیەک بۆ مەرامی سیاسی بەکاریان دەهێنا، بۆیە وەک خۆیان هیچیان بە هیچ نەکرد، دەسگیرۆیی و هانی ئێمەشیان نەدەدا کار بکەین و لە خزمەت کردن بەردەوام بین، لەبەر ئەوە ئێمە نەوەیەکی بێ ڕابەر و بێ مامۆستا بووین، نەک هەر نەوەیەکی بێ مامۆستا بووین، بگرە دژایەتیش دەکراین و ئەگەر بۆیان هەڵکەوتبایە بەرپێنەشیان دەدایە بەرقاچمان تا ساتمە بکەین و بەربینەوە و پێش نەکەوین. لێرەوە دەڵێم من حەرفێک لە نەوەی پێش خۆم فێر نەبووم، بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەم جۆرە هەڵسوکەوتە کە بەرانبەر ئێمەیان دەنواند، من تا ئێستاشی لەگەڵدا بێ چیم لە توانایدا بووبێ بۆ هاندان و پشتگیریی لاوەکان کردوومە و لەسەر ئەو ڕێڕەوەش بەردەوام دەبم و لێشی پەشیمان نیم.

* * *

ساڵی ١٩٧٥، واتە پێش سی و یەک ساڵ، ئەوسا کە تەمەنم شازدە - حەڤدە ساڵان بوو، بۆ یەکەمین جار لە شاری هەولێر بە دیداری مامۆستا (عەلائەدین سەجادی) شاد بووم. من دوور بە دووری بەدیم دەکرد، زۆر کەڕەت لە لێژاییەکەی لای دەرگای قەڵای هەولێر بەرەو شەقامی - مظفرية - خوار دەبووەوە. وەک (ناو)یش لە لای من بە نووسینەکانی پیاوێکی گەورە بوو، بە شێوەو شەمایلیش پیاوێک بوو وردیلە و پاک و تەمیز و نوورانی، بە جوبە و عەمامە و فێسەکەی سەرییەوە ناو بەناو دەمدی، پیاوێک بوو لە مێشک و خەیاڵی خۆمدا وێنەیەکی زۆر گەش و ڕووناکم بۆ کێشابوو، زۆر جاریش هەر بە پیاسە دەهاتە لای کتێبخانەی (خۆشناو) کە دەکەوتە بن دیواری قەڵات و لەگەڵ ئامادەبووانی ئەوێ دەکەوتە دەمەتەقێ.. لەو دەمەشدا من خەریکی کۆکردنەوەو ساغکردنەوەی شیعرەکانی (ئەختەر) بووم، شیعرێکی ئەو شاعیرەم لە شاری کۆیە لە بەیازێکدا دەستکەوتبوو، دێڕێکیم بۆ ساغ نەدەکرایەوە، شیعرەکەم خستە بەر باخەڵم بە ئومێدی ئەوەی هەر کاتێ مامۆستا ببینم پێشانی بدەم، تا وەک کەسێکی شارەزا لە ڕوونووسی شکستە ئەو دێرەم بە لایە ڕاستەکەدا بۆ بخوێنێتەوە. هەر لەبەردەم ئەو کتێبخانەیەدا بوو - کە پێی لێ نەدەبڕی - مامۆستام بینی و بە هۆی ئەو شیعرەوە یەکترمان ناسی، کە باسی لە چاپدانی هەندێ لە شیعرەکانی - ئەمین ئاغای ئەختەر-م بۆ کرد، کۆڵێک پێی خۆش بوو مێردمنداڵێک خەریکی کاروباری ئەدەب بێت و بەو کەفوکوڵەوە بەدوای کەلەپووری نەتەوەکەیدا بگەڕێ و مشووری ساغکردنەوەی بخوات..(١) بە

پێچەوانەی ئەوەی پێش خۆمان قەیرێک لەگەڵم وەستا.. بێ فیز، ساکار، بەبێ ئەوەی بهێڵێ هەست بە بوونی هیچ دیوارێک بکەم کە جیاوازی تەمەن و ئەزموون و ڕۆشنبیریی لەنێوانماندا دروستیان کردبێ، لەگەڵم کرایەوە، کە ئەمەش بۆ خۆی سیفەتی هەموو کەسێکی زانایە کە بە زانست و ڕۆشنبیریی گەورەن، بەڵام کەسانێکی خاکەڕا و سادەن. لەپاش یەکتر ناسین و ناو پرسیارکردن، لەگەڵ شیعرەکە خەریک بوو. هەر لەو یەکترناسینەدا وا دڵ و دەروونی خۆی بۆ کردمەوەو ئاشنایەتیمان پەیدا کرد، یەکێک نەیزانیبا دەیگوت ئەم دووانە ساڵەهایەکە یەکتر دەناسن.. هونەرەکەش زیاتر هونەری ئەو بوو کە بەو شێوەیە لێم هاتە پێشێ. هەر ئەو جارە بوو گوتی: «ماڵەکەشمان لە بەرامبەر مەلعەبەکەیە، هەر کاتێ ئیشێکت هەبوو وەرە بۆ ماڵەوە بۆ لام...» زۆر کەڕەتی دی لە ماڵەکەیدا چاوم بە مامۆستا کەوتەوە، بەتایبەتی چەند جارێک بۆ باسی پەخشانی کوردی سەرم لێداو لەم ڕووەوە پرسیارم لێ دەکرد، ئەویش هێمن هێمن و لەسەرخۆ وەرامی دەدامەوە. لەبەر ئەوەی نەیکردبوو بە عادەت قسەکانی تۆمار بکرێن، بۆیە سەرەقەڵەم و تێبینیم لێیان دەنووسییەوە، پیاو بۆ خوا بڵێ هیچ ڕەفتار و هەڵسوکەوتێکی، یان ڕواڵەتێکی ژیانی بە هی بەرپرسێک یان «ئەمیندارێکی گشتی» ئەو زەمانە نەدەچوو، بە پێچەوانەی ئەو بەرپرسە عەنتیکانەی ئەمڕۆکە کە بە ناوی خەبات و کوردایەتی و خزمەتی میللەتەوە، میللەت فەلاقە دەکەن و یەکەم شتێ کە دەیکەن کاتێ دەبنە بەرپرس تۆنی دەنگیان دەگۆڕن و مۆبایلەکانیان دادەخەن و دەچنە پشت دیوارە ئەستوورەکانەوە تا بە بەرپرسان بچن، بێگومان ئەو قسەیەم هەمووشیان ناگرێتەوە، چونکە تاکولۆکی پیاوباشیان تێدا هەڵکەوتووە.

بەڕاستی ئەوەندەی من لەو پیاوە تێگەیشتم، ئەوە بوو کە نووسین بەلایەوە «مەسەلە»یەک بوو، ئارەزوویەکی سەرپێیی و ڕەوتەنی و ڕاگوزار نەبوو، بۆیە قەت لە نووسین و خوێندنەوە و دنیای کتێب دانەدەبڕاو بەردەوام خەریکی نووسین و کتێب دانان بوو. تا لە هەولێر بوو، بەهۆی کاروباری وەزیفەی ئەوسایەوە کە ئەمینداری ئەوقاف و کاروباری ئایینی بوو، چەند جارێک بینیم و زۆربەی جارەکانیش ڕۆژانی هەینی بوون، کە بەهۆی نزیکییان لە ماڵەکەمانەوە ئەو ڕۆژەم بە دەرفەت دەزانی سەری لێ بدەم. هەموو ئەو جارانەش کە لە ماڵەوە دەمدی، دوای قسەوباسی زۆر هەر بە پیاسە بەرەو ناو بازاڕ شۆڕ دەبووینەوەو بەدەم ڕێگەشەوە هەر قسەمان دەکرد، لە ڕاستیشدا زیاتر من دەمجووڵاند، منێکی تینووی فێربوون لەو دەمەدا بارانی پرسیارم دەباراندە سەری.. ئەویش بەوپەڕی لێبوردەیی و دڵفراوانی خۆیەوە وردە وردە و بەدەم ڕێگاوە بۆم دەدوا، تا دەگەیشتینە ناو بازاڕ، دیسان لە نزیک دەرگا کۆنەکەی قەڵا لێک جیا دەبووینەوە، ئیدی ئەو دەچووە نوێژی جومعەو بەرەو مزگەوتی قەڵا دەڕۆیشت، منیش بەلایەکی دیکەدا لێم دەداو دەڕۆیشتم.

یەکێک لەو جارانە باسی گرانی کتێبەکانی مامۆستام کرد کە بۆ ئەوکاتە ئەو نرخانە یەکجار زۆر بوون و کەسانی وەک ئێمەومانان لات و لەوار لە عۆدەی کڕینیان نەدەهاتین، مەگەر تاکوتەرایەکی کتێبەکانمان پێ بکڕدرایە، دەنا زۆربەیمان لە برادەران دەخواستنەوە و دەمانخوێندنەوە، کە پێم گوت «کتێبەکانت گرانن» یەکسەر و بە پرتاو وەڵامی دامەوە و گوتی: «ئاخر من کتێب نافرۆشم.. عیلم دەفرۆشم»، وتیشی من کتێبەکانم لەناو کتێبخانەکاندا نامێننەوە، چونکە لەو هەزار دانەیەی لە چاپیان دەدەم، پێنج سەد دانەیان بەشی کتێب فرۆشییەکانە، پێنج سەد دانەکەی تریشی بەشی کوردی و قوتابییەکانی ئەو بەشە دەیکڕن و سوودی لێوەردەگرن، بۆیە ئەگەر گرانیش بن نامێننەوە. پێم گوت: ئەو وتەیەی لەسەر کتێبەکانت دووبارەیان دەکەیتەوە و نووسیوتە: «زانا دانایە، دانا توانایە» لە چییەوە هاتووە؟ گوتی: ئەوە قسەی حافزی شیرازییە و لەوم وەرگرتووە، لەبەر ئەوەی زۆر باوەڕم پێیەتی کردوومەتە دروشمی خۆم و لەسەر بەرگی هەموو کتێبەکانم دامناوە.

تا لە هەولێر بوو تەنیا جارێک لە ٢٢ی نیسان لە ڕۆژی ڕۆژنامەگەری کوردی بەدەرکەوت و بە شێوەی ئیرتیجالی کۆڕێکی لەبارەی ئەزموونی ڕۆژنامەگەرییانەی خۆی لە هۆڵی یانەی فەرمانبەران پێشکەش کرد و زیاتر لەسەر هەردوو گۆڤاری گەلاوێژ و نزار گیرسایەوە، پاشان کۆڕەکە بە پرسیار و وەڵام دەوڵەمەند کرا. (٢)

* * *

پاش ئەوەی مامۆستا گەڕایەوە بەغداو هەولێری بەجێ هێشت، تا ماوەیەکی زۆر نەمبینییەوە، تا ئەوە بوو لە سەرەتای هەشتایەکان مەسەلەی چاپکردنی دیوانی (شێخ

نووری شێخ ساڵح) هاتە پێشەوە، کە پێویستی دەکرد بۆ ئەو مەبەستە سەرێکی مامۆستا (سەجادی) بدەم. من ئەو کاتە چەند ساڵێک بوو هەولێرم بەجێ هێشتبوو، لە شاری سلێمانی گیرسابوومەوە، بۆ ئەو مەبەستە چوومە بەغدا، لێتان ناشارمەوە پێش ئەوەی بچمە دیدەنی مامۆستا لە ئێزگەی کوردییەوە تەلەفۆنێکم بۆ کرد.. لەبەر ئەوەی پێشتر دەمزانی مامۆستا گیرەو ناهێڵێ دەنگی تۆمار بکەم، ناچار بەهۆی دۆستی خۆشەویستم کاک (سەگڤان عەبدولحەکیم) کە بەرپرسی بەشی منداڵانی ئەو ئێزگەیە بوو توانیم سوود لەو تەلەفۆنە وەربگرم کە بە تەسجیلەوە بەسترابووەوەو بۆ ئیشوکاری ئێزگە بە کاری دەهێنا.

هەر لە ئێزگەوە بەهۆی تەلەفۆنەکەوە، دەنگیم لەسەر شریتێکی چەند دەقیقەیی تۆمار کرد، بەبێ ئەوەی بەوەی زانیبێ دەنگیمان تۆمار کردووە(٣). لەو تەلەفۆنەدا بە زۆر دەمویست ڕای بکێشم بۆ ناو باسی هەندێ لایەنی ئەدەبی و تۆزێ بیرەوەری خۆی پێ بگێڕمەوە، بەڵام وا دیار بوو لەبەر ئەوەی بە ڕۆژوو بوو زۆر تاقەتی قسە کردنی نەبێ، بۆیە هەر لەو تەلەفۆنە تۆمار کراوەدا بەڵێنی دامێ کە لەپاش ڕەمەزان بێمە بەغدا ببینم و لەبارەی (شێخ نووری شێخ ساڵح)ەوە قسە بکەین تا ئەو لایەنانەم بۆ ڕوون بکاتەوە کە پێوەندیی بەوەوە هەیە(٤). کە بۆ جاری دووەم چوومەوە بەغدا سەر لە ئێوارەی ڕۆژی (٧/١١/١٩٨٢)دا لەگەڵ برایان: (جەمال و عومەر خەزنەدار - سەگڤان عەبدولحەکیم) چووینە لای مامۆستا سەجادی بەپێی ئەو وەعدەی کە ڕۆژی پێشتر بە تەلەفۆن بۆی دانابووین، لە ماڵەوە چاوەڕێی دەکردین(٥). من ڕیکۆردەرێک و کامیرایەکم لەگەڵ خۆم بردبوو، تاکو قسەکانی تۆمار بکەم، کە ئەوەی بەدەستمەوە بینی بە زەردەخەنەیەکەوە داوای لێ کردم ئەوانە هەڵگرم و بیانبەمە دەرێ ئەگینا لێم عاجز دەبێ.. هەوڵ و تەقەللا لەگەڵی بێ سوود بوو، منیش نەمویست دڵی مامۆستا بیەشێنم و زۆری لێ بکەم. بەهەر حاڵ زۆری پێ خۆش بوو من خەریکی کۆکردنەوەو لێکۆڵینەوەو لە چاپدانی شیعرەکانی (شێخ نووری)م. ئەو دانیشتنەمان سەرلەبەر تەرخان کرد بۆ باسی (شێخ نووری) و نامەیەکی ئەویشی دامێ، ئەو نامەیە ماوەیەکی زۆر لەلام مایەوە. (٦)

مامۆستا هەرچەندە نەیکردبووە عادەت کتێبی چاپکراوی خۆی بە دیاری بداتە کەس، بەڵام ئەوجارە کتێبی (کوردواری)یەکەی خۆی بۆ هێنام و بە دیاری پێشکەشی کردم، هەر بەو بۆنەیەوە دووپاتی کردەوە کە (کوردواری) ڕاستە، نەک (کوردەواری) و ئاماژەی بە نامەیەکی (ئەدمۆندز)دا بۆ ئەو مەبەستە، کە لە کاتی خۆی بۆی هەناردووە. بەو بۆنەیەوە داوای نامەی نووسەران و شاعیرانی کوردم لێکرد، گفتی ئەوەشی دامێ نامەی (گۆران و پیرەمێرد و ئەمین زەکی بەگ)م بداتێ لەبەریان بگرمەوەو سوودیان لێ وەربگرم.

گوتیشی: (لەبەر ئەوەی جارێ لەبەردەستمدا نین، دوایی دەگەڕێم و کە دۆزیمنەوە دەیاندەم بە - جەمال بیانێرێ بۆت - مەبەستی جەمال خەزنەدار بوو -) ماوەیەک مامۆستا دەنگی نەبوو - کاک جەمال بینیبووی و مامۆستا پێی ڕاگەیاندبوو کە هێشتا نامەکانی نەدۆزیوەتەوە. ئەوەشی بە کاک (جەمال) گوتبوو کە لە کاتی باس کردنی شێخ نووری ناوێکی بە هەڵە پێ وتووم، بەڵکو خەبەرم بۆ بنێرێ ناوەکە ڕاست بکەمەوە. ناوەکەش ناوی (مەلا ئەحمەدی دیلان) بوو کە لەلای (پیرەمێرد) دانیشتوون و کۆڕ و بەزمی گۆرانییان گەرم کردووە نەک (حەمدییە فەندی چاپچی).

هەر ئەو جارەش بوو زۆر بە ئەدەبەوە ڕووی گلەییم لێکرد و پێم گوت «مامۆستا تۆ کەسێکی بەرچاو و گرنگی بۆ کورد، پلەوپایەی خۆت هەیە و کەسایەتییەکی ناسراوی، چ پێویستت بەو وەزیفەیە هەبوو کە ساڵی (١٩٧٤) ڕازی بووی ببیتە (ئەمینداری گشتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی) لەو ئۆتۆنۆمییە کارتۆنییەی حکوومەت یەکلایەنە جاڕی بۆ دا؟ مامۆستا لە حزووری ئەو زاتانەی کە لەگەڵم دابوون و پێشتر ناویانم هێنا زۆر هێمنانە وەڵامی دامەوە کە ئەو حەزی بەو پلەوپایەیە نەکردووە، بەڵام حکوومەت زەختێکی زۆری لێکردم، لەو کاتانەدا بوو کە (مەلا مستەفای بارزانی) نامەیەکی بۆ ناردم و داوای لێکردم ئەو وەزیفەیە قەبووڵ بکەم، وەک لە نامەکەدا بۆی نووسیبووم پێی وابوو ئەو وەزیفانە بە کەسانی وەک من پڕ ببنەوە باشترە، چونکە چاوەڕێی ئەوەتان لێدەکرێ خزمەتی میللەتی خۆتان بکەن و بیر لە عەزیەتدانی گەلەکەتان ناکەنەوە، دیسانەوە چوو بۆ دۆزینەوەی نامەکەی بارزانیی نەمر گەڕا، بەڵام بەداخەوە ئەویشی نەدۆزییەوە و بەڵێنی پێدام هەر کاتێ بیدۆزێتەوە نیشانمی بدات، ئێستاکە حەتمەن ئەو نامەیە

لەناو ئەرشیفەکەی مامۆستادا ماوە، وەک پێش ماوەیەکیش لە حزووری کاک (حەمەی عەزیز) و (شێخ عەزیز شێخ ڕەزا) لە ئوتێلی هەورامان بە کچەکەی مامۆستا سەجادی (نازدار خان) و هاوسەرەکەیم وت، ئەوانیش دووپاتیان کردەوە کە ئەو نامەیە لە ناو ئەرشیفەکەی مامۆستادا ماوە و پارێزراوە.

* * *

ئەمەش دەقی گفتوگۆی ئەو دانیشتنەی نێوانمان بوو کە تەرخانمان کرد بۆ شێخ نووری شێخ ساڵح کاتێ لە ئێوارەی ڕۆژی ٧/ ١١/ ١٩٨٢ لەگەڵ برایان: (جەمال خەزنەدار و عومەر خەزنەدار و سەگڤان عەبدولحەکیم) چووینە لای مامۆستا (عەلائەدین سەجادی) بە پێی ئەو وەعدەی کە ڕۆژی پێشتر بە تەلەفۆن بۆی دانابووم، لە ماڵەوە چاوەڕێی دەکردم.

لە سەرەتادا باسی یەکەم پێوەندیی خۆی و شێخ نووری-م لێ پرسیار کرد، لە وەرامدا گوتی:

– لە ئەواخری ساڵی (١٩٣٩ – ١٩٤٠) عەلاقەمان بەست.. یەکەم جار ئەو هاتە بەغدا. ئیتر وەکو عەلاقەی ئەدەب و دانیشتن بە موناسەبەتی دەرچوونی گۆڤاری گەلاوێژەوە دەستی پێکرد و پەرەی سەند.

* هۆی چی بوو لە گۆڤارەکەتان (گۆڤاری گەلاوێژ) شیعری شێخ نووری بە کەمی بەرچاو دەکەوێ، تەنیا دوو شیعرتان بۆ بڵاوکردووەتەوە؟

– ڕاستییەکەی ئێمە حەزمان ئەکرد شیعرمان بۆ بنێرێ و بۆی بڵاو بکەینەوە، بەڵام هەر خۆی کەمتر شیعری بۆ ئێمە ئەنارد.

* وا بزانم لەو ماوەیەدا خۆشی پشتی لە نووسین ساردبووەوە، وەک دەڵێن کۆچی دوایی (شێخ عەزیز)ی برای لە ساڵی ١٩٣٦ کارێکی زۆری تێکرد بوو.

– ڕەنگە ئەمە هۆیەکە بێ.

* باشە ئەو دوو شیعرەی بۆتان بڵاوکردووەتەوە، خۆ لێتان نەقرتاندووە، یان دەستکاریتان کردبێ؟

– نەخێر.. هەروەکو خۆی بۆمان بڵاو ئەکردەوە، ئێمە لە گۆڤاری گەلاوێژدا کردبوومان بە عادەت کە شیعر دەستکاری نەکەین.

* لەو یەکەم ناسینەی شێخ نووری، زۆرتر باسی چ بابەتێکتان کرد؟

لەو جارەی کە هاتە بەغدا؟

* بەڵێ..

– ئەو جارە قسەکانی شێخ نووری دیاربوو ضدی ئەو کەسانە بوو کە لە نەزانینەوە دژی ئەوزانی کۆن دەوەستان، کە لەو سەردەمەدا تازە داکەوتبوون و بە ناوی شیعری ئازاد، لە لاپەڕەکانی ڕۆژنامەی ژین، شیعریان بڵاو دەکردەوە.

* باشە مامۆستا، ئەو شیعرانەی کە لە کتێبی (ئەدەبی کوردی و لێکۆڵینەوە لە ئەدەبی کورد)، هەروەها لە کتێبی (دەقەکانی ئەدەبی کوردی)دا نموونەی شیعری شێخ نووری-ت هێناوەتەوە و لێیانت کۆڵیوەتەوە، ئەم شیعرانەت لە کوێ دەستکەوت؟

– هەندێک لەو شیعرانە لە خۆیم وەرگرتووە. هەندێکی تریشیان لە نامیلکە چاپکراوەکەی. (مەبەستی ئەو چەند شیعرەیە کە لە ساڵی ١٩٥٨ لەلایەن کامەران موکری-یەوە پێشەکی بۆ نووسراوە و لە چاپخانەی کامەران لە چاپ دراوە).

* هۆی چی بوو لە کتێبەکەتدا – مێژووی ئەدەبی کوردی – باسی شێخ نووری-ت نەکردووە؟

– بەڵێ نیازم وابوو بە تەفسیل لە سەری بنووسم.. نەک هەر لەسەر شێخ نووری، بگرە لەسەر بێخود و زێوەر و ڕەمزی مەلا مارف و چەند کەسانێکی تریش، بەڵام – مێژووی ئەدەبی کوردی – تەرخان کرابوو بۆ شاعیرە مردووەکان.

* کە تۆ دەهاتی بۆ سلێمانی.. لەگەڵ شێخ نووری کۆدەبوونەوە؟

– من ئەوسا کە دەچوومە سلێمانی لە لای (پیرەمێرد) دەمامەوە، ئەو نەیدەهێشت بچمە هیچ شوێنێ.. شێخ نووری ئەگەر لە سلێمانی بوایە و بیزانیایە هاتووم، دەهاتە لام. مەجلیسی «حاجی تۆفیق» خەریکی کۆڕی جۆربەجۆر بوون، هەندێ باسی شیعر و ئەدەبیان دەکرد وەکو: (پیرەمێرد و جەلالی برای جەمیل صائب و شێخ نووری و مەلا مستەفای ڕەسووڵ و شێخ محەمەدی خاڵ و براکانی و بێخوود و من)، هەندێ خەریکی گۆرانی و مەقام وتن بوون وەک: (حەمەی بەکر و ڕەشۆڵ و مەلا ئەحمەد دیلان)، هەندێکیشیان خەریکی سووکە یاری بوون وەک: (ڕەمزی مەلا مارف و حاجی مستەفا و سەیید فەتحوڵڵا و جەمیل صائب). ئەمانە زۆریان بەهۆی منەوە ئەهاتن و لەوێ کۆئەبوونەوە. (عیزەتی تەل)یش کە خزمایەتی لەگەڵ (پیرەمێرد)دا هەبوو کە ئەیزانی من هاتووم، لە عەربەتەوە ئەهاتەوە، کاڵەک و ترێی لەگەڵ

خۆی ئەهێنا.
* وا دیارە لەگەڵ شێخ نووری زوو زوو یەکتریتان بینیوە؟
– بە عەکسەوە.. بەهۆی لەیەکتر دووربوونەوە، کەمتر یەکترمان ئەبینی.. ئەو ساڵە لە تەیناڵ بوو تەلەفۆنی بۆ کردم، من لە سلێمانی بووم، وتی: لە قەلەندەرخانەکەی پیرەمێرد کە گەڕایتەوە بۆ بەغدا، ئەبێ لابدەی بۆ لای من. کە چوومە لای جێگەی لەسەر کانیاوەکە پاک و پوخت کردبوو.. دیسان لەوێ هەر بە باسی شیعر و ئەدەب شەومان بەسەر برد.
* لە قسەکانیدا زیاتر باسی چە شاعیرێکی کوردی دەکرد؟
– لە قسەکانیدا ئەوە دەرئەکەوت، کە زۆر موعجەبە بە (نالی و مەولەوی و مەحوی).
* شێخ نووری هیچ جارێک لەو دانیشتنانە شیعری بۆ جەنابت خوێندووەتەوە؟
– بەڵێ.. زۆر جار.
* ئەی ئیلقای شیعر خوێندنەوەی چۆن بوو؟
– بە عەکسی پیرەمێرد، شێخ نووری ئیلقای زۆر جوان بوو.
* ئایا هیچ نامەتان لە بەینا بووە؟
– بەڵێ.. ساڵی ١٩٥٨ کاغەزێکی بۆ ناردم.
* ئەو نامەیەت ماوە؟
– ماوە.. ئێستا هەوڵ ئەدەم بیدۆزمەوە.. (هەڵسا و چوو بۆ ژووری کتێبخانەکەی، لە پاش کەمێ نامەکەی دۆزییەوەو بۆی هێنام) دوای خوێندنەوەی نامەکە بۆم دەرکەوت لەگەڵ دەفتەرێک بۆی ناردووە کە دەربارەی عەرووز نووسیویەتی.
* وا دیارە دەفتەرێکی بۆ ناردوویت دەربارەی عەرووزی نووسیوە کە بیروڕا و تێبینی خۆتی بۆ بنووسی؟
– بەڵێ.. بەڵام من دەفتەرەکەم بۆ ناردەوە سلێمانی، نازانم چی لێ بەسەرهات.. کتێبێکی بەنرخ بوو، دەربارەی عەرووز و قافیە و ئەوزانی شیعری کوردی بوو، نموونەی لە شیعری (نالی و مەولەوی و مەحوی و زێوەر و حەمدی) و کۆمەڵێ شاعیری تر هێنابووەوە.
* تەکلیفی لە تۆ کردبوو پێشەکی بۆ بنووسی یان تێبینی و سەرنجی خۆتی بۆ بنێری، ئەی تۆ چیت بۆ کرد؟
– هیچم بۆ نەنووسی.. شێخ نووری پیاوێکی متەوازیع بوو، لە تەوازوعدا ناخۆشی کردبوو، ئەگینا من بە نیسبەت ئەوەوە لە مەسەلەی عەرووز شارەزاتر نیم.
* وا دیارە بەیەکەوەش لە بابەتی عەرووز دواون، بۆیە وا گەیشتوونەتە ئەو بڕیارە؟
– بەڵێ، دەستێکی باڵای لە بابەتی عەرووزی شیعری هەبوو و ئەتوانم بڵێم عالیم بوو تیایا. جارێکیان لەگەڵ شێخ ڕەئووفی خانەقا و بلە و گۆران و شێخ نووری دانیشتین، ئەو جارەش لە بابەت شیعر و ئەدەبەوە قسەی زۆرمان کرد. لەو دانیشتنەدا شێخ نووری ئەوەی سەلماند کە لە هەموومان بە بابەتەکە عالیم ترە.
* هیچ پێی نەوتووی لە لای کێ فێری ئەو زانستە بووە؟
– وەک بۆی گێڕاومەتەوە و بۆی باسکردووم، لە لای (شێخ بابەعەلی شێخ عەبدوڵلا و شێخ نووری شێخ بابەعەلی تەکتەیی) کە لە کیباری شەخسیات و عولەمای سلێمانی بوون موستەعیدی خوێندووە و زۆر شت فێربووە.
* کەواتە شێخ نووری باسی ژیانی فەقێیەتی و خوێندنی خۆی بۆ کردوویت؟
– شێخ نووری و مەجموعەیەک بوون لە سلێمانی و لە ئەترافی هەڵەبجە، دیراسەیان دیراسەی فەقێیەتی بووە، کە عیبارەت بوون لە (شێخ سەلام و شێخ نووری بابەعەلی و مەلا حەمەمینی دێلێژەیی و مەلا ئەحمەدی حاجی مەلا ڕەسووڵ دێلێژەیی و سەیید ئەحمەدی عازەبانی) ئەمانە مەجموعە فەقێیەک بوون بەیەکەوە دەژیان و ڕەفیق بوون. لە فەقێیەتیدا علوومی عەرەبییان خوێند تا مەرحەلەی (موستەعید). کە ئەو قۆناغە دەرس بە (سوختە) ئەڵێنەوە.
* زیاتر ڕەفاقەتی لەگەڵ کێ بوو؟
– لەگەڵ زۆربەی شاعیران و ڕۆشنبیرانی سەردەمەکەی ڕەفاقەتی خۆش بوو، بەڵام زۆرتر لەگەڵ (بێخود و زێوەر و فەوزی) هەڵسوکەوتی ئەکرد.
* ئەی دەربارەی پێوەندیی شێخ نووری بە باری ڕامیاری ئەو سەردەمە و بەتایبەتیش پێوەندیی بە «شێخ مەحموودی حەفید»ەوە چی دەزانن؟
– داخی زۆر بوو بۆ سەردەمی شێخ مەحموود.. لەگەڵ ئەوەشا کە خەڵک زۆر لۆمەی شێخیان ئەکرد، ئەم ئەیووت ئەترافەکەی باش نەبوون، زۆر جار کە بەیەکەوە دانیشتووین و باسمان کردووە بۆ تێکچوونی وەزعی کورد

گریانی ئەهات.

* بە گشتی شێخ نووری وەک شاعیرێک و ڕۆشنبیرێک چۆن دەبینی؟

– شێخ نووری وەک ئینسانێک زۆر بە ڕەوشت و زۆر بە ئەدەب بوو، وەک شاعیریش لە لای من شاعیرێکی پایەبەرزە، شاعیرێک بوو مورتەبیت بوو بە قەزایای کوردایەتی، شاعیرێکی بە حەقیقەت بەرز بوو، پیاوێکی تێگەیشتوو و ڕۆشنبیر بوو، پاک بوو، لەو فەترەیەی هاتوچۆی منی ئەکرد، کە لە گۆڤاری گەلاوێژ بووم و ڕەفاقەتمان هەبوو، ئەو شتانەم بۆ دەرکەوت.. بە کورتی لە لای من شێخ نووری زۆر لە گۆران شاعیرتر بوو.

(لێرەدا دەقی گفتوگۆیەکەم لەگەڵ مامۆستا سەجادی سەبارەت بە شێخ نووری تەواو بوو، هەوڵم داوە قسەکانی وەک خۆی بگوازمەوە)(٦).

* * *

پێش کۆچی دوایی بە چەند مانگێک هاتە سلێمانی، لە کۆڵانەکەی تەک (مۆزەخانەی ئیتنۆگرافی فۆلکلۆری) خوار فولکەی نالی کە ئەو کاتە من بەرپرسی ئەو مۆزەخانەیە بووم، مامۆستا (سەجادی)م بینی وەستابوو، سەیری کۆڵانەکەی خوار مۆزەخانەی دەکرد.. لەگەڵ دارتاشەکەی سەری کۆڵانەکە قسەی دەکرد.. کە لێی چوومە پێشێ و چاک و چۆنیم لەگەڵ کرد، گوتی نزیکەی (٤٠) ساڵە ئەو گەڕەکانەم نەدیوە، ئەوە ئێستا خۆم دزیوەتەوەو هاتووم بە یادی جارانەوە سەیرێکی ئەو کۆڵان و ماڵانە بکەم، بەڵام لەوە ئەکا هیچیم بە بیر نەیەتەوە.. منیش گورج گوتم: سەرووی ئەو (مۆزەخانەیە) مزگەوتەکەی (مەلا مستەفای سەفوەت) و دارە ڕەش بووە.. ئەم ناوەش گەڕەکی (سەرگۆڵ)ە. مامۆستا کۆمەڵێ شتی بەبیر هاتەوە.

بەدەم ڕێگاوە باسی گۆڕانی شارەکەی بۆ دەکردم کە لەگەڵ جاران ئەوەندە جیاوازییان هەیە پیاو هەر نایناسێتەوە. گەیشتینە لای کۆڵانەکەی ماڵی (شێخ نووری شێخ ساڵح) و (مەحموود تۆفیق شلک) گوتم ئەمەش ماڵی ئەوانە، ئیتر هەر خۆی کۆمەڵێ شتی کۆنی هاتەوە بیر. لەلای مزگەوتی (دوو دەرگا) تۆزێ وەستاین، گوتی: ئەوبەریش قاوەخانەی سەر چیمەن و ماڵی (ڕەفیق حیلمی) بوو.

هەواڵی بەرهەمی تازەی مامۆستام پرسیار کرد گوتی: کتێبێکم داوە بە چاپ کە لە هینەکانی ترم جیایە، ئەم کتێبەیان باسی (جیهانی زیندەوەر) دەکات.

ئەویش هەواڵی کتێبەکەی (شێخ نووری) لێ پرسیار کردم. منیش باسی بەزمی چاپ کردن و گیچەڵەکانی دەوری کتێبەکەم بۆ کرد(٧). مامۆستا لەو سەردانەیدا کە دوا سەردانی بوو، حەزی دەکرد یادی ڕۆژانی ڕابردووی شارەکە بکاتەوە.. لەلایێ بچێتەوە سەر بیرەوەرییەکانی خۆی، لە لایەکی دیکەشەوە لە ڕووی ئاوەدانییەوە لەگەڵ ئێستای بەراوردی بکات.. گوتی: «ئەم جارە هەر ئەوەندەم بۆ کرا، جارێکی تر کە هاتمەوە، بەیەکەوە بە ناو گەڕەکە کۆنەکان پیاسەیەک دەکەین». منیش پێم گوت: خەزوورم کە تۆ باوکی دەناسیت، کوڕی ئەو شارەیە، زۆر لە من شارەزایی زیاترە.. زۆریش سەری لەو وردەکارییانە دەردەچێ، ئەگەر هاتیتەوە ئەوە ئەویش لەگەڵ خۆمان دەهێنین تاکو شتە کۆنەکانت باشتر بیر بخاتەوە(٨). ئەو جارەش چووە (مزگەوتی دوو دەرگا) و خواحافیزیم لێ کرد.

دیسانەوە بەر لە کۆچ کردنی لەگەڵ برادەرێکی هونەرمەندم (ڕەمزی قوتبەدین) کە لە سلێمانییەوە لەگەڵ خۆم بردبوو، لەگەڵ (جەمال خەزنەدار) بە تەلەفۆن وەعدمان لێ وەرگرت و چووینە دیداری. مەبەستم لەم چوونە ئەوە بوو، بە بەردێ دوو نیشان بشکێنم، لەلایەک بۆ ئەوەی ئەو برادەرە هونەرمەندەم بە دزییەوە خەریکی وێنەکێشانی بێت و پۆرترێتێکی بۆم بکێشێ. لەلایەکی دی بۆ مەسەلەی نامەکان بوو کە بۆمیان بدۆزێتەوەو لێی وەربگرم. کە چووینە لای مامۆستاو دەرگایان لێ کردینەوە، لە دالانەکەوە کە بەرەو ژوور دەچووین، پەنجەرەیەکم بینی، لەو پەنجەرەیەوە دیار بوو مامۆستا سەرقاڵی نووسین بوو، کۆمەڵێ قاقەز و کتێبی لەسەر ئەرزەکە هەڵخستبوو، ئەوەندەی پێ نەچوو چاکەت و بێجامەکەی گۆڕی بە کەواو سەڵتەو هات پێشوازییەکی گەرمی لێ کردین.. بە برادەرە هونەرمەندەکەم گوت: من بە قسەوە خەریکی دەکەم، تۆش خەریکی پۆرترێتەکەی بە. مامۆستا چوو جامێکی زەردی پڕ لە تووتنی هێنا.. کەوتە لەف کردنی سیگار.. هەواڵی نامەکانم لێ پرسیار کرد، گوتی: هێشتا نەمدۆزیونەتەوە! باسی ئەوەم لەگەڵدا کردەوە کە ئێستا خەریکی چییە؟ گوتی: خەریکی کتێبێکم لەبارەی (علم النفس) کە ئەمەشیان بابەتێکی جیاوازە لەوانی پێشوو. منیش قسەکەیم قۆستەوە و پێم گوت: مامۆستا تۆ پیاوێکی دنیادیتەی، تەمەنێکت

بەسەر بردووە، خاوەنی ئەزموونێکی زۆر و دەوڵەمەندی.. لەگەڵ ڕووداوەکانی ئەم سەردەمەمان ژیاوی.. هاوچەرخی زۆر لە پیاوە سیاسی و ڕۆشنبیرەکان بوویت، من لەو بڕوایەدام تۆش لەسەر (علم النفس) نەنووسی، لە پاشەڕۆژدا کەسانی دیکە زۆرن لەسەر ئەو بابەتە بنووسن، ڕەنگە لە تۆش باشتری بنووسن، تۆ ئێستا پێویستە یاداشتی خۆت بنووسیتەوە. یاداشتی ڕۆژنامەنووسیت زۆر پێویستە تۆمار بکەیت، تەنانەت پێویستە بیخەیتە سەرووی هەموو پرۆژەکانتەوە.. گوتی: من جارێ سەرەقەڵەم دەنووسم، هەندێ لە بیرەوەرییەکانم لە (ڕشتەی مرواری)دا نووسیوە.. بەدەم ئەو قسانەوە کەوتە گێڕانەوەی بیرەوەری خۆی و گوتی: لە بەغدا خەریکی دەرکردنی گۆڤاری (نزار) بووم، هەموو کەرەستەو وتارەکانی ژمارەیەکم حازر کردو زۆربەیانم ناردە چاپخانە.. نیازم وا بوو سەفەری سلێمانی بکەم (ڕەفیق چالاک) خوا عافووی کا ئەو کاتە لە بەغدا بوو، ئەرکی سەرپەرشتی کردنی ئەو ژمارەیەم پێ سپاردو پێم وت هەموو وتارەکان حازرن تەنیا تۆ سەرپەرشتی دەرچوونی دەکەیت لە چاپ کردنەکەی.. هاتمە سلێمانی، من هەر لە لای حاجی تۆفیقی پیرەمێرد لام دەدا، ئەو کاتە شێخ لەتیفی شێخ مەحموود، لەگەڵ فەللاحەکانی (عەربەت) لەسەر مەسەلەی ئاو نیزاعیان هەبوو.. (ڕەفیق چالاک) ئەوەی بە فرسەت زانیبوو، وتارێکی لەسەر ئەو مەسەلەیە نووسیبوو(٩)، هەر لەو ژمارەیەدا چاپی کردبوو.. شێخ لەتیف منی زۆر خۆش دەویست، بەڵام کە گۆڤارەکە بڵاو دەبێتەوە، وا دەزانێ دەستی منی تێدایەو من نووسیومە، بۆیە کە وتارەکە دەبینێ، چاوی تاریک دەبێ.. منیش ئاگام لەو کەین و بەین و بەزمە نییە کە (ڕەفیق چالاک) ناویەتییەوە(١٠).. دۆستێکم هەبوو لە (عەبابەیلێ) لە سلێمانی بە تەلەفۆن وەعدم پێدا کە بچم بۆ لای و شەوێک لەلای بمێنمەوە. تومەز (حەپسە خانی نەقیب)یش زانیبووی شێخ لەتیف ئەو وتارەی زۆر پێ ناخۆش بووەو بەوەی زانیوە نیازم وایە بچم بۆ (عەبابەیلێ) پیاوی ناردبووە سەر ڕێگەکەم کە بمکوژن.. (حەپسەخان) کە ئەمە دەبیستێ، خەبەر دەداتە پیرەمێرد کە نەهێڵێ ئەو سەفەرە بکەم. منیش هێشتا ئاگام لە مەسەلەکە نییە، حەپسەخان-یش پیاوی خۆی ناردبووە ئەو ناوە کە نەهێڵێ ئەوە ڕووبدات. (حاجی تۆفیق) کە زانی من خەریکی ڕۆیشتنم، نەیهێشت..

منیش لەبەر ئەوەی وەعدەم بەو ڕەفیقەم دابوو، دەبوایە هەر بچم، بۆیە منیش سوور بووم لەسەر ڕۆیشتنەکەم.

لەولاش حاجی تۆفیق ڕێگەی نەدەدام، دوایی تێگەیشتم کە ئەوە شتێکی تێدایە، بۆیە ناهێڵن من بڕۆم. منیش وتم: یان دەڕۆم.. یان دەبێ پێم بڵێن مەسەلەکە چییە! حاجی تۆفیق مەسەلەکەی بۆ گێڕامەوە کەوا وتارێک لە گۆڤاری نزاردا دژی شێخان دەرچووە، ئەم وتارەش بەتایبەتی یەخەی (شێخ لەتیف) دەگرێتەوە، بۆیە ئەویش پیاوی لەسەر ڕێ داناوە بتکوژن. لە دواییدا زانیم کەوا حەپسە خان-یش پیاوی ناردووە، هەروەها حکومەتیش هاتبووە ناو مەوزووعەکەوە تا نەهێڵن ئەو مەسەلەیە ڕووبدات، چونکە ئەو کاتە کوشتنی من بۆ هەموو لایەک باش نەبوو.. پاش چەند ساڵێک (شێخ لەتیف) زانیبووی مەسەلەکە چۆن بووە، کە بینیمەوە دەستی کردە ملم و ئاشتی کردمەوە.

منیش لە پاش لێبوونەوەی لە گێڕانەوەی ئەو بیرەوەرییەی زیاتر پێم لەسەر نووسینەوەی ئەو یاداشت و بیرەوەرییانە داگرت و پێم گوت: ڕەنگە بەدەیان شتی ئاوات لەلا کۆبووبێتەوە، برادەرە هونەرمەندەکەم خەریک بوو پۆرترێتەکەی تەواو دەکرد، کە مێژووی ئەو ڕۆژەی لەسەر نووسی و بۆ خۆی گلی دایەوە، گوتی: با بۆ (یادگاری) لە ئەرشیفەکەمدا جارێ لەلام بمێنێتەوە!(١١)

هەر لە دوای ئەوە لێم پرسی: مامۆستا بۆچی لە (مێژووی ئەدەبی کوردی)دا لە باسی شاعیرەکان پێشەکی بە پەخشانێکی سەرواداری شیعرئامێز دەستت پێکردووە؟ لە وەڵامدا گوتی: من دەزانم خوێنەری کورد زیاتر خوێنەری شیعرن، بۆیە ویستوومە بۆ چوونە ناو دنیای ئەو شاعیرانە و ناساندنیان بەو پەخشانە سەروادارانە سەرنجیان ڕابکێشم بۆ خوێندنەوەی باسەکە تا هەست نەکەن بابەتێکی وشک و برینگ دەخوێننەوە، بۆیە لەوێ ئەو شێوازەم پەیڕەو کردووە. هەر ئەو جارە باسی کۆبوونەوەی خۆی و کوردانی بەغدا و ڕۆشنبیر و نووسەر و سیاسەتمەدارانی کوردی کرد لە دوکانەکەی ڕەحمەتی (بەشیر مشیر)، گوتی نووسەرانی کورد کە کتێبێکیان چاپ دەکرد چەند دانەیەکیان دەدایە بۆ خۆی بیانفرۆشێ. هەر لێرە بوو گوتی ڕەحمەتی (بەشیر مشیر) کە خاوەنی فەلسەفەی

(تۆ بینووسە و من تەئلیفی دەکەم) بوو جارێکیان برادەرێکی پسپۆڕ و شارەزا لە بواری نەوت وتارێکی زۆر جوان و زانستیانەی لەبارەی (نەوت)ەوە بە ناوی ئەو نووسی و بڵاو کرایەوە، کەچی ئەو کە وتارەکەی بینیبوو ئیعترازی لەسەر ناوونیشانی وتارەکە دەربڕیبوو، کە نەدەبوو ناوونیشانەکەی وابێ!

سەجادی مەلایەکی ئایینی نیشتمانپەروەر بوو، بە هەموو کیانییەوە بۆ سەرکەوتنی کورد تێدەکۆشا، بێگومان تێکۆشانەکەی لە بواری خزمەتی زمان و ئەدەب و ڕۆشنبیریی دابوو، کە چەکێکی زۆر بڕندەتر و کاریگەرترە لە چەکی سیاسەت، لە هەمان کاتیشدا مەلایەکی منەوەر و مێشک و بیر کراوە بوو، کە گوێت لێ دەگرت لە ناخەوە تەمەننات دەکرد هەموو مەلا و پیاوە ئایینییەکانی کورد بۆ خزمەت گەیاندن بە میللەتی خۆیان وەک ئەو بوونایە. داخەکەم پڕیشکی جەنگی هەشتساڵەی نێوان عیراق - ئێران بەر ئەویش کەوت و لە هەشتایەکاندا کە سەردانیم کردەوە دیاربوو کوژرانی (دانا)ی کوڕە سەربازەکەی زۆر کاری تێکردبوو کە لەو جەنگە دۆڕاوەدا لە کیسی چووبوو، ئەم کارەساتە ناخی هەژاندبوو و کسپەی لە جگەری هەستاندبوو، بۆیە بە ئاشکرا و زەقی بە سیمایەوە دیار بوو، ئێمە هەستمان دەکرد ئەو مامۆستا سەجادی-یەی جاری جاران نەماوە کە زۆر بۆمان دەدوا و قسەی دەکرد و لەگەڵمان دەکرایەوە، ئەمجارە بە پێچەوانەی دیدەنییەکانی پێشوو کوژابوویەوە و بە تەواوی خولق و تاقەتی جارانی نەمابوو.

ئەوە بوو هەندێ بیرەوەری من لەگەڵ مامۆستای پایەبەرز (عەلائەدین سەجادی) کە بەر لە بیست و دوو ساڵ دڵی لە لێدان کەوت و ماڵئاوایی لێ کردین، بەڵام ماڵی ئاوا کە بە کتێب و نووسینە جوان و گرنگ و چەلەنگەکانی کتێبخانەی کوردی ئاوەدان کردەوە.. نووسینی کوردیش یەکێک لە شۆڕەسوارەکانی خۆی دۆڕاند کە جێگەکەی بە ئاسانی پڕ نابێتەوە!

ئەو پیاوە پاک و دڵسۆزانە کە زۆر بە پاکی لەگەڵ دەوروبەری خۆیان هەڵسوکەوتیان کرد و بۆ میللەتی خۆیان سووتان، لەگەڵ خۆیان و خوای خۆیان ڕاستگۆ بوون، بە بێدەنگی و دوور لە هات و هاوار و ژاوەژاو و ڕووناکی ڕاگەیاندن و ئامێرە دۆزنەکانی پروپاگەندە کاریان کرد و خزمەتی وڵات و نەتەوەی خۆیان کرد. ژیانی ئەوانە و ڕەفتار و گوفتار و پێوەندییەکانیان لەگەڵ پێوەندییە ژەهراوییەکانی ژیانی ئەمڕۆکەی ڕۆشنبیریی کە لێواولێوە لە ڕیاکاری و کاسەلێسی و بەرژەوەندخوازی و دەمامکداری کە ڕەش دەکات بە سپی و سپی دەکات بە ڕەش هەر بەراورد ناکرێ.. هەر نەمر بێ یاد و یادگاریان.

پەراوێزەکان:

(١) لەو نامیلکەیەمدا: (ئەختەر شاعیری جوانی و دڵداری) کە لە ساڵی ١٩٧٦ لە چاپخانەی شارەوانی لە هەولێر چاپکراوە لە پەراوێزی ئەو شیعرەدا ئاماژەم بەوە کردووە. بڕوانە لاپەڕە (٥٤)ی ئەو سەرچاوەیە.

(٢) هەتا لە هەولێر بوو، جارێکیان لە ڕۆژی (٢٢)ی نیسان بە یادی جەژنی ڕۆژنامەنووسی کوردی سیمینارێکی پێشکەش کرد. لەو کۆڕەدا باسی هەندێ یادگارو بیرەوەری ڕۆژنامەنووسیی خۆی کرد، ڕەنگە ئەو کۆڕە تۆمار کرابێ و لە ئەرشیفدا مابێت.

(٣) ئەو گفتوگۆ کورتە تەلەفۆنییەی لەگەڵ مامۆستا عەلائەدین سەجادی کردوومە ئەمەی خوارەوە بەشێکیەتی کە لە ١٩٨٢/٧/١دا تۆمار کراوە:

*** ویستم بزانم نێوانت لەگەڵ شێخ نووری شێخ ساڵح چۆن بوو، ئایا دەستنووس یان نامەی ئەوت لەلا ماوە؟**

- دیارە بیرەوەریم لەگەڵی هەیە و لەوانەیە دەستنووسیشم لەلا هەبێت، بەڵام کاتی دەوێ تا من بیاندۆزمەوە، یانی خەتی ئەوم لەلا هەیە.

*** ئەو لە نامەیەکدا ئاماژە بە تۆ دەکات، نامەیەکە کە بۆ عەبدولڕەحمان موفتی نووسیوە، دەڵێ ئەو بەرهەمانەی کاتی خۆی لە (حەفلەی تەئبینی) بێخود-دا خوێندراوەتەوە بنێرن بۆ مامۆستا عەلائەدین سەجادی کە ئەو لێهاتوو و لێوەشاوەیە و دەتوانێ ئەو ئیشە ڕاپەڕێنێ و کۆی بکاتەوە و پێشەکی بۆ بنووسێ و چاپیان بکات، جگە لەوەش لە کاتی خۆیدا پێوەندی لەگەڵ گەلاوێژ-یشدا بووە و سێ چوار شیعریشی لەوێ بڵاوکردۆتەوە، بۆیە تۆش کە سێ چوار جار لە کتێبەکانت باست کردووە پێم باش بوو لەبارەیەوە بدوێین.**

- مەسەلە واقیعیەتە بەلای منەوە شێخ نووری شێخ ساڵح

یەکێک لە ڕابەرانی شیعری تازەیە. تەنانەت لە وتووێژێکدا کە لەگەڵ حەمەی مام ڕەحمان کردوومە کە خراپ بڵاوکراوەتەوە گۆیا من گوتبێتم گۆران ڕێبەری شیعری تازە بێ. نا من وام نەگوتووە من گوتوومە ئەوانەی کەوا ئەو ڕێچکەیەیان شکاندووە بریتین لە: شێخ نووری شێخ ساڵح، پیرەمێرد، بەختیار زێوەر، بەڵام شێخ نووری شێخ ساڵح ئەگەر بەرهەمی بە قەد گۆران هەبوایە ئەوە هیچ گومانی تێدا نییە کە ئەم پێشکەوتووتر بوو، منیش ئەو بە پێشکەوتووتر دەزانم.

* مامۆستا ئەوە دەستپێشکەرییەکی مێژووییە، چونکە ئەو کاتەی شێخ نووری لە ساڵی (١٩٢٠) تا (١٩٣٠) خەریکی تازەکردنەوەی شیعری کوردی بوو، مامۆستا گۆران تەمەنی (١٤) تا (١٥) ساڵان بووە، واتە شیعری نەنووسیوە، یان هێشتا گرۆگاڵی شیعری کردووە.

- بەهەر حاڵ، گۆران (١٩٠٤) و (١٩٠٥) لەدایک بووە.

* کەوایە (١٤) تا (١٥) ساڵان بووە.

- بەڵێ بە نیسبەت شێخ نوری-یەوە دیارە ئەوە بە تەلەفۆن ناکرێت. کاتێکی دیکە کە تۆ هاتی بۆ بەغدا دەتوانی خەبەرم بدەیتێ، ئەو کات وەعد دادەنێین لە ماڵەوە دادەنیشین، ئنجا کە هاتی چی لەبارەی شێخ نووری شێخ ساڵح دەزانم تەقدیمتی دەکەم.

* زۆر سوپاس مامۆستا، لەبارەی شێخ نوورییەوە من هەموو شتەکانم گەڵاڵەکردووە تەنیا ئێوە ماون سەبارەت بەو قسەتان لەگەڵ بکەم.

- بەسەرچاو منیش لەو خسووسەوە چیم لەبارا بێت هەمووی لەبەر دەست دادەنێم و باسی دەکەین.

* زۆر سوپاس

- ئەوە خزمەتی فەرد نییە

* ئێنجا ئەگەر زەحمەت نەبێ لە دەرفەتێکدا هەوڵت بدایە دەستنووسەکانت بپشکنی، تاکو ئەو دەستنووسانەی پێوەندییان بە شێخ نوورییەوە هەیە بیاندۆزیتەوە بۆ ئەوەی ئیستیفادەیان لێبکەم و بە ئەمانەتەوە ئیشارەتیان پێ بدەم.

- تا تۆ دێیت محاوەلە دەکەم، هەرچەندە ئێستا ڕەمەزانە و تۆزێک موشکیلەشە (پێدەکەنێ) بە نیسبەت منەوە نازانم ڕەمەزانی گەرمی بەغدا چۆن دەبێ.

* وایە ڕاستە ناخۆشە.

- لەگەڵ ئەوەش تەبعەن هاتنی ئێوە مومکینە بکەوێتە پاش ڕەمەزان.

* بەڵێ وای لێدەکەم.

- وای لێبکە بۆ ئەوەش هەوڵێک دەدەم.

(لێرەدا گفتوگۆ تەلەفۆنییەکە تەواو بوو)

(٤) ئەو چەند دەقیقەیە لە ئێزگەی کوردی لەبەری گیراوەتەوەو پارێزراوە. لە پاش مردنی بڵاوکرایەوە. هەر کەسێ بیەوێ دەتوانێ سوودی لێ وەرگرێ.

(٥) کاک جەمال خەزنەدار کە برای گچکەی د. مارف خەزنەدارە دۆستێکی نزیکی من بوو، ئەوساکە ماڵی لە بەغدا بوو، پیاوێکی پەرۆش و خەمخۆری ڕاپەڕاندنی ئیشوکارەکانم بوو، نەک هەر من بگرە بەتەنگ ئیشوکاری هەموو برادەرەکانییەوە بوو، لەبەر ئەوەی ماشێنی هەبوو، ماڵی ئەو زاتە و زۆر لە کەسایەتییە ڕۆشنبیرەکانی کوردی بەغدای پێ دەزانی، بۆیە چەند جارێک کە دەچووینە ماڵی خوالێخۆشبووان: (مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی) و (عەلائەدین سەجادی) و (عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی) و (عەبدولمەجید لوتفی) و (د. ئیبراهیم حیلمی فەتاح) و (عەبدولقادر قەزاز) و (عەلی کەمال) و زۆرانی دی پێکەوە دەچووینە لایان، کاک سەگڤان عەبدولحەکیم-یش کە ئاوەڵ زاوای کاک جەمال بوو لە زۆربەی ئەو سەردانانە یاوەرمان بوو.

(٦) لە بەشی دووەمی کتێبەکەم - دیوانی شێخ نووری شێخ ساڵح - دەقی ئەو چاوپێکەوتنەم بڵاوکردووەتەوە. بڕوانە لاپەڕە (٤٤٧ - ٤٥٣)

(٧) هەر لەو قسانەدا بووین گوتی: (ئەو کتێبەی تۆ ئەهمییەتێکی تەئریخی هەیە).

(٨) خەزوورم ناوی عەبدولڕەزاق کوڕی (سەبری عەبدولواحید)ە، کە ئەمەی دوایی لە کاتی خۆیدا لە قوتابخانەی زانستی کوردان وانەی گوتووەتەوە و هاوڕێیەکی زۆر نزیکی مامۆستا عومەر عەبدولڕەحیم کوڵەبی بووە.

(٩) ئەو وتارە لەژێر ناونیشانی (عەرەبەتی بێ ئاو) بە قەڵەمی (جووتیارێکی تینوو) نووسیویەتی، لە ژمارە (١٢)ی ساڵی (١)ی ڕێکەوتی ١٥ی ئەیلوولی ١٩٤٨ لە گۆڤاری (نزار)دا بڵاو کراوەتەوە.

(١٠) شەوی ٢٤ - ١٩٨٥/١/٢٥ (د. عزەددین مستەفا ڕەسووڵ) لە چاوپێکەوتنێکی تەلەڤزیۆنیدا کە بۆ یادی مامۆستا (عەلائەددین سەجادی)ی تەرخان کرابوو، وای دەرخست کە ئەو نووسینە مامۆستا (سەجادی) خۆی نووسیبێتی، بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە کە من لە دەمی خۆیەوە وەرم گرتووە و نووسیومە و نووسینەکە هی (ڕەفیق چالاک)ە.

(١١) لە ڕاستیدا ئەو پۆرترێتە زۆر لە مامۆستا سەجادی نەدەچوو، بۆیە زۆر سوور نەبووم لێی وەربگرم، هەرچەندە هونەرمەندەکە خۆی دەیگوت من بە شێوازێکی تەعبیری وێنەکەم کێشاوە!